

James Tiptree Jr

av Håkan Almgren

Under slutet av sextioalet började en författare vid namn James Tiptree Jr publicera sina science fiction-noveller i *Analog* och *Galaxy* och andra amerikanska science fiction-tidskrifter. Det var berättelser om möten med rymdvarelser och utomjordiska kulturer, om sökandet genom det likgiltiga universum efter en ny hemvärld, om förslavade utomjordingar som revolterar, om sex med utomjordingar som visar sig vara så givande att mänskligheten riskerar att dö ut. Tiptree tog sig an välbekanta sf-teman och skrev smarta, spännande och brutala historier. Historiernas grundton är pessimistisk, kryddad med svart humor och ironi.

Att namnet *James Tiptree* var en pseudonym, det var allmänt känt, och Tiptree, som föredrog att kallas *Tip*, var mån om att den sanna identiteten skulle förbli hemlig. Trots detta höll Tip liv i en flitig korrespondens med ett flertal sf-författare, bland annat Ursula Le Guin, Joanna Russ, Philip K Dick och andra verksamma inom genren. Inför dessa framställde Tip sig som en äldre, intellektuell herre med ett förflutet inom såväl armén som CIA. Samtliga köpte detta lilla skådespel. Ursula Le Guin tyckte dock att han som man visade prov på en osedvanlig sensibilitet. Kunde han vara homosexuell? Le Guin vågade aldrig fråga, men det gjorde däremot Joanna Russ. Hon fick ett nekande svar.

I en genre där fansen gärna vill ha närkontakt med sina favoritförfattare, blev Tips hållning en källa till spekulationer. Var han en berömd författare som valt att skriva under pseudonym i en mindre aktad genre? Någon stackare föreslog att det var en kvinna som dolde sig bakom pseudonymen.

Då ansåg sf-författaren Robert Silverberg att spekulationerna gått överstyr. Tip kunde omöjligen vara en kvinna, argumenterade han. Det fanns nämligen något genuint manligt i Tips sätt att skriva, något som påminde om Ernest Hemmingway.

Vem James Tiptree Jr egentligen var avslöjades 1976 av en av Tips brevvänner, en sf-entusiast vid namn Jeffrey Smith. Smith drog de rätta slutsatserna utifrån en dödsruna i *Chicago Tribune*. Det var den uppburna författarinnan Mary Hastings Bradley som avlidit nittiofyra år gammal. Hennes gärning beskrevs och runan avslutades med namnet på den enda efterlevande: Alice B Sheldon.

Smith kunde se de uppenbara likheterna mellan Mary Hastings Bradley och Tiptrees beskrivningar av sin mor.

Först året därpå, det vill säga 1977, blev det allmängods bland fansen att James Tiptree Jr var identisk med Alice B Sheldon, en kvinna på sextiotvå år med en doktorsgrad i psykologi och ett intressant liv i bagaget.

Redan under åttiotalet gjorde Charles Platt ett porträtt av James Tiptree/Alice B Sheldon till porträttsamlingen *Dreammakers 2* (1983), ett porträtt som dessutom publicerades på svenska samma år i *Nova Science Fiction* nr 6. Alice B Sheldons liv sammanfattas på ett par välfyllda sidor, men som läsare skulle man vilja veta mer. Och detta är nu möjligt tack vare den amerikanska journalisten Julie Phillips, som skrivit den omsorgsfullt genomförda biografien *James Tiptree, Jr - The Double Life of Alice B. Sheldon* (St Martins Press, 2006).

Platts porträtt kan numera betraktas som en mumsig aptitretare, medan Phillips biografi är den mer mättande huvudrätten, komponerad utifrån hela kostcirkeln.

Vem var då Alice B Sheldon? I biografiskt hänseende lyckas Phillips svara på den frågan med bravur.

Alice B Sheldon, som föredrog att kallas *Alli*, föddes in i den amerikanska societeten 1915 som Alice Hastings Bradley, dotter till den välrenommerade författarinnan Mary Hastings Bradley och advokaten och upptäcktsresanden Herbert Bradley. Likt många

andra rika familjer engagerade sig familjen Hastings Bradley i ett projekt. I deras fall handlade det inte om välgörenhet och soppkök för de fattiga, utan om forskning. De valde att utforska Afrika, att bege sig ut i de icke kartlagda områdena. Mary förde anteckningar och skrev reseskildringar, Herbert höll ordning på logistiken.

Alli var med på tre av dessa expeditioner. Den första när hon var sex år, de två andra när hon var nio respektive femton.

För Alli innebar resorna såväl spänning som skräck. Hon fick se och höra talas om grymheter hon aldrig skulle glömma. Vid ett tillfälle trampade hon in bland de döda kropparna efter några män som torterats till döds på grund av trolldomsanklagelser; vid ett annat väcktes hon på natten av skriken från en man som bärarna, på grund av någon dunkel oförrätt, brutalt slog ihjäl. Hon mötte offer för spetälskan och hörde talas om kvinnlig könsstympning. Det senare skrämde henne mer än åsynen av ett par döda kroppar.

Att världen kan vara en mycket grym plats och att människan är duktig på att orsaka lidande, det var insikter Alli kom fram till i mycket tidig ålder, insikter som hjälpte till att lägga grunden till hennes pessimistiska livssyn.

Hemma i USA var det livet i fina skolan som gällde för Alli. Under resorna hade hon mest umgåtts med vuxna och detta hade präglat hennes sätt att vara. Det sociala spel som hennes jämnåriga spelade hade hon missat och blev därmed betraktad som märklig och dessutom som en obotlig besserwisser.

Likt många andra som upplevt ett utanförskap fann hon en mental fristad i tidskrifter som *Wonder Stories*, *Weird Tales* och *Amazing Stories*, samt i verk av Lovecraft. Och sålunda var fröet sått till den blivande science fiction-författarinnan, även om det skulle gro bra länge innan det blommade ut.

Att skriva, det var hennes mors område, och där kände sig Alli djupt otillräcklig. Det blev bilden, inte ordet, som lockade. Hennes talang för att teckna och måla var uppenbar mycket tidigt. Alli slapp på så vis undan den förlamande konkurrensen hon upplevde i relation till sin mor, för Mary, som var så framstående på alla andra plan, saknade tack och lov denna talang.

Som lite äldre ville Alli utveckla sitt bildskapande. Vilket college kunde erbjuda lämpliga utvecklingsmöjligheter? Valet föll på Sara Lawrence i New York, ett av de få alternativen för kvinnor med konstnärliga ambitioner.

Och samtidigt med college hade hon blivit tillräckligt gammal för att introduceras bland sina gelikar i societeten. Jakten på ett lämpligt parti för giftermål skulle inledas, och Alli, nu en långbent, stilig ung kvinna med ett utvecklat sinne för humor, dejtade en rad unga män enligt societetens villkor på trettioalet. Hennes utseende gjorde att hon blev flitigt uppvaktad, och hon fann att hon trivdes alldeles utmärkt i mäns sällskap. Män uppskattade hennes humor och hon deras.

Men något kändes fel. De unga männen väckte ingen passion hos henne. Det gjorde däremot... kvinnor.

Hur skulle hon hantera detta? Hon hade ingen aning. Och hon visste mycket väl hur omgivningen såg på kärlek mellan personer av samma kön. Och Alli var just i detta avseende obenägen att ta risker. Hon valde att bara tråna efter kvinnor och att aldrig leva ut sitt begär.

Men kravet att vaska fram en gångbar partner kvarstod. Alli svarade med att reagera impulsivt. I samband med en glassig fest rymde hon med sin bordsherre, en ung poet, och gifte sig med honom. Utspelet fyllde knappast föräldrarna med glädje, även om de

kunde trösta sig med att poeten kom från en mycket rik familj. Det hastigt tillkomna och konstant oharmoniska äktenskapet höll mirakulöst nog i hela fem år.

Kris och depression följde på skilsmässan. Alli, som velat åstadkomma något genialiskt inom bildkonsten, något som åtminstone skulle överglänsa hennes mors prestation, insåg att hon saknade det som krävdes. Hon sade därmed ajöss till konstnärskapet.

Även om hon nu gett upp tanken på att skapa egna bilder, så förblev bilden central i hennes liv: först som bildanalytiker, sedan som forskare inom perceptionspsykologi.

Utbildning till bildanalytiker fick hon efter att ha tagit värvning i *Women Army Corps* (WAC) 1942. Det handlade då om analys av flygfoton. Hon placerades i England, där de hade behov av hennes kompetens, och hamnade under befäl av överste Huntington Sheldon, kallad *Ting*.

Ting började ivrigt uppvakta den vackra och intelligenta bildanalytikern som importerats från USA, och Ting blev sedermera Allis make nummer två. Äktenskapet skulle hålla livet ut, men skilsmässan var nära vid ett flertal tillfällen. Så småningom uppstod dock en äktenskaplig harmoni, baserad på en mycket stark, platonisk kärlek.

När andra världskriget tagit slut och Alli och Ting återvänt till USA begick Alli sin skönlitterära debut i *The New Yorker* med novellen *The Lucky Ones* (1946). Men den medförde ingen författarkarriär. Nej, Alli och Ting letade istället upp ett gemensamt projekt. De valde att bli kycklingfarmare i New Jersey!

Dessvärre hade de underskattat arbetsinsatsen och överskattat lönsamheten. Det blev fyra och ett halvt år bland kacklande och pipande fjäderfän, innan en räddning uppenbarade sig.

Räddningen var CIA. Det kalla kriget var igång. CIA behövde personal med deras militära bakgrund och erbjöd dem anställning.

Alli och Ting nappade ögonblickligen.

Ting erhöll en chefsposition, Alli hamnade betydligt längre ner i hierarkin. De led båda under en enorm arbetsbörda. Ting dövade stressen genom att dricka sprit, Alli tog emot arbetsgivarens amfetamin och arbetade vidare med gasen i botten. Detta mirakelpreparat, som ökar prestationsförmågan och tar bort det improduktiva sömnbehovet, skulle väl arbetsgivare i dagens vinstmaximerande samhälle gärna ha försett sina anställda med, om det inte varit för upptäckten att det rör sig om ett lån av kroppens resurser, ett lån som återkrävs genom djupa utmattningstillstånd, kliniska depressioner och ibland svår paranoia.

För Alli, som sedan unga år plågats av depressioner, var amfetaminet högst olämpligt. Likväl höll hon fast vid amfetaminet långt upp i åldern. Som Tiptree skulle hon diskutera amfetaminets mörka sidor med en annan pillerknappande storhet inom genren, nämligen Philip K Dick.

Efter ännu en personlig kris, tog Alli farväl av CIA. Nu inriktade hon sin energi på vetenskapen. Sedan länge hade hon närt ett intresse av perceptionspsykologi och efter att ha läst boken *Art and Visual Perception* av psykologen Rudolf Arnheim, hittade hon sin infallsvinkel. Hon tog kontakt med honom och fick ett positivt gensvar. Han förblev hennes vän och mentor genom hennes akademiska utbildningsprocess. Och 1967, när Alli fyllt femtiotvå, doktorerade hon i psykologi.

Det var först under arbetet med doktorsavhandlingen som Alli började skriva science fiction. Hon skrev på nätterna, som ett slags avkoppling. Hon hade aldrig släppt kontakten med genren, men den var inget att ta på allvar, ansåg hon. En tanke som givetvis mildrade hennes ständigt närvarande prestationsångest.

Pseudonymen *James Tiptree Jr* kom till när hon och Ting var ute och handlade. På en av hyllorna såg hon en burk med Tiptree-sylt, lade till ett *James* och Ting hängde på ett

junior och därmed var en science fiction-författare född, och den nyfödde debuterade i tidskriften *Analog* 1968 med novellen *A Story Of A Salesman*. En rad långa och korta noveller skulle följa. Snart började också nomineringarna till genrens priser dugga tätt, och nomineringarna övergick i priser.

Tip passade på att introducera en författarinna, en gammal skolfröken vid namn Raccoona Sheldon, som råkade skriva science fiction som bar gemensamma drag med hans egna alster. (raccoon= tvättbjörn, det djur som genom sin teckning ser ut till att bära mask.) Alli ansåg att hon behövde ännu en pseudonym för att publicera historier med en mer kvinnlig prägel.

Men bekymren började hopa sig. Priserna Tip erhållit i form av Nebula och Hugo för sina noveller och kraven från tongivande redaktörer att Tip skulle producera en roman och inte bara en mängd noveller, satte press på Alli. Skrivandet var inte längre bara en lek. Prestationsångesten vaknade, skrivandet började gå trögt. Depressionerna återvände.

Avslöjandet av Tips sanna identitet var inget som förvärrade situationen nämnvärt. Tvärtom var Alli ganska trött på maskspelet, som blivit alltmer komplicerat att upprätthålla. Och till hennes lättnad var det ingen av hennes brevvänner som reagerade särskilt negativt på demaskeringen.

Allis hälsa vacklade. Och den fördömda romanen hon arbetade på hade svårt för att ta form. Men likväl rodde hon projektet i hamn, och 1978 publicerades romanen *Up the Walls of the World* i Tiptrees namn.

Sedan blev Ting allvarligt sjuk. Och Alli insåg att hon inom en snar framtid skulle förlora honom. Det var en tanke hon fann oacceptabel. Hon älskade Ting. Och hon ville inte bli lämnad ensam.

Dessutom hade hon bevittnat sin mors förfall, sett de sjukdomar, den skröplighet som följer med hög ålder. Alli tänkte aldrig hamna i det tillståndet. Aldrig någonsin...

Alli publicerade ännu en roman, *Brightness Falls from the Air* (1985). Den skulle bli hennes sista.

Den 19 maj 1987 fann polisen Alli och hennes make döda. Alli hade skjutit Ting med en revolver, sedan sig själv. De låg sida vid sida i en säng. Alli höll Tings hand.

Om man som ovan sammanfattar Alice B Sheldons levnadsöde blir den yttre dramatik mycket tydlig. Men Julie Phillips vinnlägger sig om att ge läsaren insyn i den dramatik som utspelade sig under ytan, i Allis komplicerade inre. Och visst kan man genom att följa Alli som liten förstå hur en hel del av den vuxna Allis beteenden och problem kunde uppstå. Alli fostrades i en familj som betonade yta och konstlad vänlighet och som ignorerade alla uttryck för negativa känslor, som ledsnad (depression) och ilska. Följden blev att Alli aldrig lärde sig hantera dessa starka känslotillstånd. Istället gömde hon undan dem bakom en sval eller förbindlig mask, men allteftersom trycket inuti byggdes upp, utsattes masken för påfrestningar och ibland gick den i bitar. Resultatet blev djupa depressioner, känsloutbrott eller impulsiva handlingar. Lägg därtill en komplicerad och inte alldeles sund relation till modern, som tycktes sträva efter ett slags symbios med sin lilla dotter, en symbios på gränsen till det incestuösa som Alli med kluvna känslor försökte slå sig fri ifrån.

Men Phillips biografi är ingen tungrodd historia där Allis själsliga, mörka vrår vänds ut och in sida upp och sida ner. Nej, det bjuds på en hel del humor, i synnerhet i Phillips urval ur Tips/Allis brevväxling med de tidigare nämnda författarna. Korrespondensen redovisas med utdrag och referat, och Phillips urplock ger inte bara en bild av Tips/Allis personlighet utan också av de andra författarnas kynnen: den mjuka, intelligenta

ta Ursula Le Guin, och den bitska, smarta, feministiskt medvetna Joanna Russ. Deras temperament överensstämmer förvånansvärt väl med tonen i deras litterära verk.

Brevväxlingen med Philip K Dick blev inte särskilt långlivad. Alli beundrade honom något kopiöst, och gömd bakom Tip skrev hon ett beundrabrev där hon hyllade hans författarskap. Dick svarade ödmjukt att hon gärna fick höra av sig igen, men att de kanske kunde inleda en allmän diskussion om litteratur istället för att fokusera på hans produktion. Alli insåg att hon tagit i för mycket och lät därför Tip förklara att överorden berodde på en undermedveten övertygelse att extremt bra författare inte är riktigt mänskliga. Ett ordval som gjorde Dick förbryllad. Drev Tip med honom? Allis enorma beundran satte käppar i hjulet för kommunikationen, vilket ledde till att brevväxlingen ganska snabbt dog ut.

En aning komiskt blev det också när Joanna Russ inbjöd Tip, som enda man, att bidra med en text till ett feministiskt symposium... Men hur det slutade ska inte refereras här. Utöver denna roande situation kan läsare som är intresserade av feministiska tankegångar hitta godsaker i brevväxlingen mellan Tip och Russ.

Som journalist har Julie Phillips intresserat sig främst för kvinnors författarskap, och Allis fascinerande liv och personlighet hamnade i hennes blickfång när hon arbetade på en artikel om *The James Tiptree, Jr award*. Detta pris, instiftat 1991 av författarinnorna Pat Murphy och Karen Joy Fowler, tilldelas sf- och fantasyförfattare vars verk på något originellt sätt belyser könsrollsproblematiken. Men det som lockade Phillips var egentligen inte Allis kurragömmalek med könsidentiteten, utan snarare det psykologiskt intressanta i att hon var tvungen att först bli någon annan innan hon kunde skriva skönlitterärt.

Charles Platt har som tidigare nämnts gjort ett utmärkt porträtt av Tip/Raccoona/Alli i det lilla formatet. En litteraturprofessor vid namn Mark Siegel skrev en bok om författarinnan med titeln *James Tiptree, Jr* (1984). Till skillnad från Phillips fick både Platt och Siegel möjlighet att träffa Alli personligen, och Allis inställning till deras prestationer var att hon gillade Platts men att hon inte kände igen sig i Siegels. Frågan är hur hon skulle ha ställt sig till Phillips biografi? Till viss del skulle hon nog ha fyllts av fasa över vilka delar av hennes liv som blottas. Samtidigt skulle hon troligen ha blivit imponerad av det gedigna arbetet.

Phillips har haft en rad källor till förfogande: dels Allis litterära kvarlåtenskap, som förvaras av Jeffrey Smith i källaren till hans hus i Baltimore, dels Mary Hastings Bradleys kvarlåtenskap som förvaras av *University of Illinois* i Chicago, och hon har intervjuat en rad personer som på något sätt haft med Alli att göra. Phillips har kunnat gå på djupet på ett helt annat sätt än sina föregångare och lyckats pussla ihop en fängslande och trovärdig bild av Alice B Sheldons komplexa personlighet.

I en intervju i samband med publiceringen av biografien uttryckte Julie Phillips en önskan om att någon skulle vilja ge ut Allis brevväxling. Hon kunde garantera en spirituellt och underhållande läsning. Det är bara att hoppas att någon nappar, för även om man genom Phillips biografi fått huvudrätten serverad, skulle man utan tvekan ändå kunna få ner en välsmakande dessert.

Den som vill bekanta sig med Allis noveller kan inhandla den utmärkta samlingen *Her Smoke Rose Up Forever* (Tachyon Publications, 2004), där de mest kända berättelserna ingår. Sannolikt kommer ytterligare samlingar att återutges, i synnerhet om Allis liv blir film. Ryktet säger att Brad Pitts produktionsbolag Plan B har köpt rättigheterna till biografien. Säg vad man vill om folket i Hollywood, men ett öga för det dramatiska har de.

På svenska hittar man noveller av James Tiptree främst i den äldre versionen av tidskriften Nova Science Fiction. Dessa kräver i så fall biblioteks- eller antikvariatsbesök.

Med tanke på att Tiptrees mest kända noveller refereras i Phillips biografi, kan det var lämpligt att läsa novellsamlingen först och sedan ge sig på biografen, för att få ut det mesta möjliga av båda.

Rekommenderad läsning på svenska:

Tiptree i Nova Science Fiction:

Vi som stal drömmen, nr 1 1982

Arvslott, nr 1 1983

Planen är kärlek, planen är döden, nr 6 1983

Lövskogsunnans lösning, nr 2 1985 (Raccoona Sheldon)

Houston, Houston, hör ni mig?, nr 4 1984

Kvinnorna som männen inte ser, nr 2 1987

Nova Science Fiction nr 10/11 2007 - Ett temanummer med James Tiptree Jr i centrum.

För exempel på Alice B Sheldons bildkonst, samt annat kring Alli och biografen, besök Julie Phillips [hemsida](#).

© 2007 Håkan Almgren